

OFTALMOLOŠKA ZBIRKA TIFLOLOŠKOG MUZEJA OD AKVIZICIJE DO PREZENTACIJE

LUCIJA ŠODA □ Tiflološki muzej, Zagreb

1. Kraljevska sveučilišna oftalmološka klinika u Zagrebu (1923.-1946.)
© Tiflološki muzej, Zagreb: snimila Foto Tonka

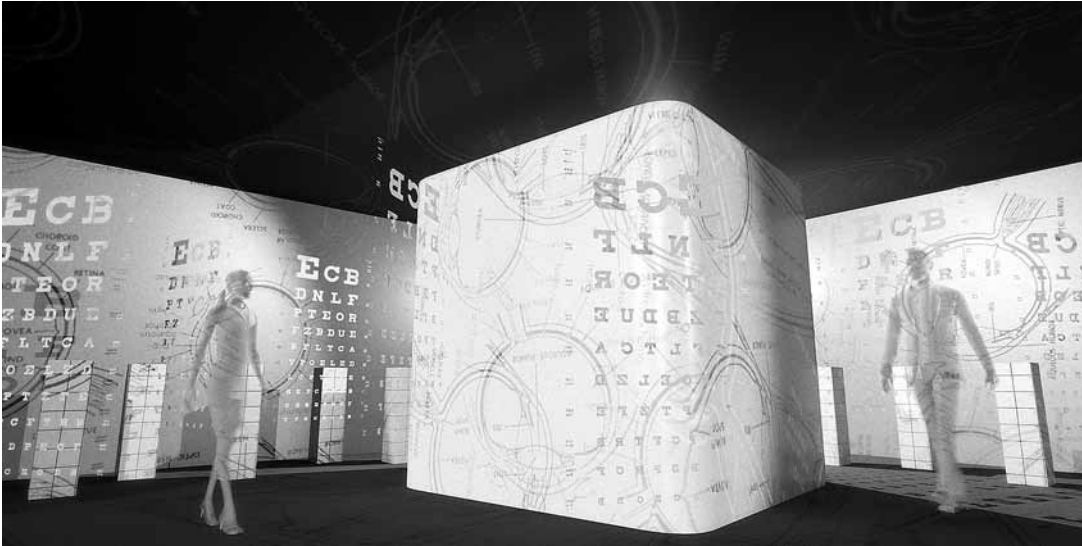
Izložba *Documenta Ophthalmologica...priče iz očne ordinacije* otvorena je 20. prosinca 2011. u Tiflološkome muzeju u Zagrebu kao rezultat višegodišnjeg projekta prikupljanja i istraživanja predmeta Oftalmološke zbirke te zajedničkog rada kustosa i restauratora na njezinu očuvanju, zaštiti i, konačno, predstavljanju. S obzirom na to da je riječ o novoj zbirci Tiflološkog muzeja, a ujedno i jedinstvenoj cjelini uskospecijaliziranih predmeta s područja oftalmologije, želja nam je bila tom izložbom javnosti pokazati taj vrijedan segment hrvatske, ali i svjetske medicinske baštine. Idejni koncept izložbe potpisuje Željka Bosnar Salihagić, dok je autorica izložbe Lucija Šoda, obje više kustosice Tiflološkog muzeja. Dizajn postava osmislio je studio za arhitekturu i dizajn Brigada d.o.o.

Skupljanje predmeta za Oftalmološku zbirku

Stvaranje Oftalmološke zbirke Tiflološkog muzeja počinje promišljanjima o proširenju fundusa i širenju zanimanja na nova područja kao što su dijagnostika i liječenje očnih bolesti. Uslijedila su terenska istraživanja,

korespondencije i kontakti sa zagrebačkim klinikama u nadi da će se pronaći stara, otpisana medicinska oprema. Put nas je doveo do Kliničkoga bolničkog centra Zagreb i dvojice predanih oftalmologa čijom je zaslugom dio starog bolničkog inventara sačuvan. Prof. Vjekoslav Dorn i primarijus Vladimir Dugački u svojoj se dugogodišnjoj liječničkoj praksi, osim vrhunskom kurativnom i preventivnom medicinom bavili i poviješću medicine, napose medicinskih ustanova te biografijama istaknutih liječnika. Oba oftalmologa i sami su velik dio svoga radnog vijeka proveli obavljajući nebrojene preglede uz pomoć opreme koja je do danas gotovo pala u zaborav.

Riječ je o starim oftalmološko-optičkim uređajima i pomagalicama za dijagnostiku koji su osmišljeni krajem 19. i početkom 20. st., a većina ih je bila u uporabi kao sastavni dio Očne klinike Kraljevske sveučilišne oftalmološke klinike u Zagrebu od njezina osnutka 1923. g. Klinika je tada bila smještena u preuređenoj zgradi gradske građanske škole, na uglu Gajeve i Marulićeve ulice (današnje Kovačićeve ulice). Bez obzira na to što sama zgrada arhitektonski nije potpuno udovoljavala

sl.2. 3D prikaz idejnoga arhitektonskog rješenja izložbe Documenta Ophthalmologica... priče iz očne ordinacije; autor: Studio za arhitekturu i dizajn Brigada d.o.o.

bolničkoj i nastavnoj namjeni, zahvaljujući najmodernijim dijagnostičkim aparatima, preciznoj dijagnostici i znanstvenom radu, Klinika je parirala drugim sličnim znanstvenim centrima. U istim prostorijama Očna klinika djeluje do 1946., kada je preseljena u Klinički bolnički centar Rebro, zajedno sa spomenutim inventarom.

Od otpada do muzejskog predmeta

S vremenom su dijagnostičke uređaje i pomagala koji su nekad upotrebljavani u svakodnevnoj dijagnostici, prevenciji i liječenju bolesti oka potisnula nova tehnička dostignuća. Predmeti se premještaju iz ordinacije u bolničke prostorije. Godine 2002. kreće se u obnovu i proširenje Kliničkoga bolničkog centra Rebro, kada se ruše i adaptiraju postojeći objekti, u kojima su, među ostalim, bila i skladišta za pohranu otpisanog inventara.

Od prvotne ideje osnivanja Muzeja klinike, koja, nažalost, nije nikada zaživjela, uslijedile su godine u kojima je stari inventar u potpunosti ostao bez adekvatnog smještaja. Kako doista vrijedna kolekcija ne bi završila kao gradski glomazni otpad, uz veliko razumijevanje tajništva Medicinskog fakulteta te posredovanjem prof. Dorna i primarijusa Dugačkog, dio predmeta preseljen je najprije u podrum, a zatim na tavan stare zgrade Dekanata Medicinskog fakulteta.

Nakon pregovora s Klinikom za očne bolesti Kliničkog bolničkog centra Zagreb Tifološki je muzej 31. prosinca 2002. preuzeo i pohranio 45 oftalmološko-optičkih uređaja za dijagnostiku. Većina uređaja djelo su poznatih svjetskih izumitelja i proizvođača na području optike i oftalmologije kao što su Carl Zeiss, Richard Förster, Emile Javal i dr.

Oftalmološka zbirka danas

Pristigli predmeti ostaju u pohrani do 2006. kada aktom o darivanju postaju trajno vlasništvo Muzeja kao sastavni

dio Zbirke predmeta. Zbog specifičnosti donacije i jedinstvene cjeline koju predstavljaju predmeti se tijekom vremena izdvajaju iz navedene zbirke i osniva se nova Oftalmološka zbirka Tifološkog muzeja.

Rješenjem Ministarstva kulture iz 2009. utvrđuje se da je Oftalmološka zbirka, koja je upisana u jedinstvenu inventarnu knjigu Tifološkog muzeja, zaštićena kao spomenik kulture i upisana u Registar pokretnih spomenika kulture u Zagrebu pod brojem 144, te ima svojstvo kulturnog dobra u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Bliska suradnja s prof. Vjekoslavom Dornom osigurala je 2010. novu donaciju predmeta Kliničkog bolničkog centra Zagreb te je tada Muzeju darovano 35 oftalmološko-optičkih uređaja i instrumenata s kraja 19. i početka 20. st. Godine 2011. ista institucija daruje Muzeju daljnjih osam uređaja za dijagnostiku proizvedenih sredinom 20. st., koji su otpisani nakon nabave suvremenije tehnologije, ali većina njih i dalje je u funkciji.

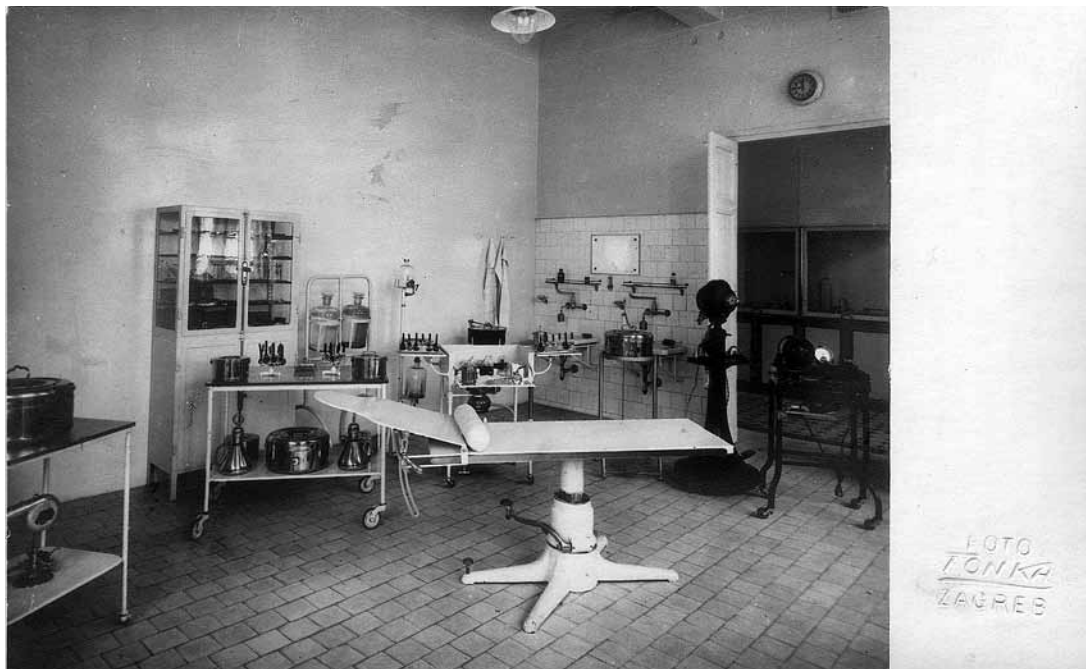
Predstavljanje Oftalmološke zbirke javnosti potaknulo je i druge donatore da svoje privatne zbirke poklone Muzeju i na taj im način osiguraju primjerenu brigu, dokumentaciju i opstanak. Dubravka Pavišić-Strache, kći našega uglednog oftalmologa akademika Zvonimira Pavišića donirala je Muzeju 29. veljače 2012. 40 predmeta iz privatne kolekcije. Većina predmeta upotrebljavana je u privatnoj oftalmološkoj ordinaciji akademika Pavišića, spec. oftalmologije, redovitog profesora i dugogodišnjeg predstojnika Klinike za očne bolesti u Zagrebu.

U svibnju 2012. gospođa Marija Šercer darovala nam je 22 predmeta iz privatne ordinacije svojeg oca, prim. dr. Ive Šercera, voditelja Očnog odjela Gradske bolnice u Subotici. Riječ je o oftalmološko-optičkim uređajima, pomagalima i instrumentima kojima se prim. dr. Ivo Šercer koristio u svojoj privatnoj praksi.

Kulturna i povijesna vrijednost prikupljenih predmeta nije samo u njihovoj uporabnoj funkciji i starosti, već

sl.3. Operacijska dvorana s
elektromagnetom
© Tiflološki muzej, Zagreb: snimila Foto
Tonka

sl.4. Operacija oka u staroj Klinici.
© Tiflološki muzej, Zagreb: snimila Foto
Tonka

oni čine cjelinu koja obuhvaća većinu uređaja tadašnje dobro opremljene zdravstvene ustanove. Vrijedno je spomenuti da su dijelovi nekih uređaja i pomagala proizvedeni u prvoj tvornici medicinskih instrumenata Jakoba Hlavke u Zagrebu, ali većina ih je inozemne proizvodnje te čine znatnu vrijednost u sklopu hrvatske, ali i europske baštine. Svrha i značenje Oftalmološke zbirke jest prikupljanje i očuvanje važnih predmeta vezanih za povijest oftalmologije u Hrvatskoj, a time postaje centralizirani izvor podataka o povijesnome, društvenome i znanstvenom razvoju oftalmologije na ovim prostorima. Daljnjim istraživanjima nastoje se prikupiti fotografije i ostali predmeti koji ilustriraju mjesta uporabe tih predmeta te na osnovi tih podataka izgraditi povijesni resurs za širu zajednicu.

Čuvanje i zaštita

Prikupljeni su oftalmološko-optički uređaji i pomagala tijekom dugogodišnje prakse svakodnevno bili izloženi raznim ugrozama kao što su vlaga, temperatura, fizička sila, onečišćenost zraka, ultraljubičasta zračenja i dr. Neprijemljivi uvjeti pohranjivanja i zaštite, u kojima su se tijekom godina nalazili stari uređaji dalje vode brojnih

površinskim i dubinskim oštećenjima. Kako su uređaji većinom izrađeni od metala ili drva, s optičkim dijelovima od stakla, a nekima je za pravilno funkcioniranje potrebna i električna energija, već započeti proces korodiranja i raspadanja nije se mogao zaustaviti samo smještanjem predmeta u kontrolirane uvjete muzejske čuvaonice i promjenom načina njihova čuvanja. Bilo je potrebno ukloniti nastala korozijska i druga oštećenja koja imaju tendenciju nepovratnog razaranja materijala. Vođeni temeljnim načelima konzervacije takvih baštinskih predmeta, usmjerenima na strogo poštovanje i što bolje očuvanje izvornosti samog predmeta, odlučili smo posljedice takvih djelovanja sanirati dobro osmišljenim programom preventivne zaštite.

Kako bi se očuvala novoosnovana zbirka nužno je bilo prikupiti materijalna sredstva i započeti restauraciju i konzervaciju predmeta. Zbog prirode uređaja i obujma poslova zahvati se izvode s posebnom pažnjom i u nekoliko faza te je od 2008. do 2012. g. restaurirano 80% prvotnog dijela Zbirke, a planira se i nastavak radova na najvrednijim i najugroženijim predmetima. Većini obrađenih predmeta vraćen je prvobitni izgled te su ponovno stavljeni u funkciju, što je bio jedan od ciljeva konzervacijsko-restauracijskog postupka.

Istraživanje i prezentacija

Nakon istraživačkog rada i uspješne restauracije većine predmeta i njihova dovođenja u funkciju, odlučili smo ih predstaviti javnosti. Prezentacijom prikupljenih predmeta, arhivskih materijala i knjižne građe koja se čuva u Tiflološkome muzeju ostvarena je povremena izložba *Documenta ophthalmologica... priče iz očne ordinacije*. Za realizaciju izložbe dio potrebnih sredstava odobrilo je Ministarstvo kulture, dok su za ostali iznos tražena

sl.5. S postava izložbe *Documenta Ophthalmologica...priče iz očne ordinacije*.
© Tifloški muzej, Zagreb: snimio Davor Šiftar

sl.6. Zrcalni refraktometar, proizvođač Berth & Neumann, Jena, Njemačka.

sredstva od sponzora koji su svojom djelatnošću vezani za područje oftalmologije. Ostvarena je suradnja s klinikama, poliklinikama i Veleučilištem Velika Gorica, koje ima stručni studij očne optike, i svi su oni s različitim aktivnostima sudjelovali u realizaciji cjelokupnog projekta.

Ideja je bila prikazati staru oftalmološku ordinaciju i uređaje, stupanj razvijenosti dijagnostike, prevenciju i liječenje očnih bolesti toga vremena. Naglasak je stavljen i na edukativno obilježje izložbe te se brojnim radionicama Muzej uklonio u svakodnevni život građana, čime je postao aktivnim sudionikom zajednice.

Koncepcijski podijeljena u dva dijela, izložba nas vraća stotinjak godina u prošlost, na početak 20. st., u staru oftalmološku ordinaciju kojoj je putem multimedijских prikaza i tiskanih materijala suprotstavljena suvremena oftalmologija. Prostorna organizacija izložbe slijedila je prethodno osmišljeni koncept tako da se posjetitelji usmjereno kreću kroz simulaciju stare oftalmološke ordinacije, i to kronološki, od početka 20. st. do danas. S ulaza se uočavao glavni volumen oko kojega je organizirano kružno kretanje posjetitelja. Dojam stare ordinacije postignut je zidnom grafikom s autentičnom fotografijom *ambulatorija* u kojemu se izvorno upotrebljavao izložbeni materijal. U toj su cjelini prikazane osnovne informacije o Klinici, njezinu osnutku i pojedincima zaslužnima za njezin napredak i rad. Posjetitelji su imali mogućnost sjesti u stolac za pacijenta te uz pomoć starih optotipa ili tablica koje su se nekada koristile, a i danas se još upotrebljavaju, provjeriti oštrinu svoga vida te nakratko doživjeti pregled kakav su obavljali naši stari.

Oni koji su željeli saznati nešto više o medicinskoj tehnici toga doba mogli su ući u prostor unutar glavnog

volumena izložbe i razgledati izdvojeni predmet koji je, za razliku od ostalih, osim za dijagnostiku, služio i u operativne svrhe odnosno za vađenje magnetskih stranih tijela iz oka. Uređaj je tijekom restauracijskog postupka stavljen u funkciju te smo posjetiteljima mogli demonstrirati način vađenja stranoga metalnog tijela iz oka. Na samom ulazu nalazio se natpis *Za one koji se usude vidjeti više* koji upozorava na to da se unutar toga zamračenog prostora nalaze i slikovni prikazi koji možda nisu ugodni oku svakog posjetitelja te je njima bila prepuštena odluka žele li se suočiti s njima ili jednostavno nastaviti obilazak. Na taj je način volumen postao iskustvena komora u kojoj se, među ostalim, demonstriraju vrlo detaljne grafike iz tadašnjih medicinskih priručnika. Dio postava bila je i projekcija edukativnog filma *Čuvajte svoje oči* Centralnog higijenskog zavoda NRH iz 1952.

U drugoj su cjelini putem multimedijskog prikaza i tiskanih materijala s osnovnim informacijama o bolestima oka posjetiteljima ponudene informativne smjernice o

sl.7. Radionica održana u suradnji s Veleučilištem Velika Gorica na kojoj su studenti stručnog studija Očne optike mjerili posjetiteljima oštrinu vida.

tome kako ih prepoznati te kako ih spriječiti ili liječiti. Dani su odgovori na neka pitanja: Koje su nas očne bolesti mučile nekada, a koje nas muče danas? Možemo li i danas precizno pregledati vid starim aparatima, osmišljenima čak krajem 19. st? Koliko je napredovala ta grana medicine? Postignuta je interakcija u kojoj posjetitelj može pregledavati faksimile letaka, medicinskih priručnika ili članaka iz tiskovina toga doba u okruženju originalnih uređaja za dijagnosticiranje očnih bolesti. Unutar druge cjeline postava bio je uređen *Dječji interaktivni kutak* s izloženim faksimilima letaka i proglasa kojima se u to vrijeme struka borila protiv čestih očnih zaraznih bolesti koje su harale. Tiskani su letci s liječničkim preporukama o prevenciji i ranom otkrivanju očnih bolesti i smetnji vida.

Muzej je izložbom nastojao, i to informiranjem i edukacijom djece, mladih i roditelja, senzibilizirati zajednicu za probleme vezane za bolesti oka, razviti osjećaj odgovornosti te razmijeniti iskustva i pridonijeti razvoju svijesti o prevenciji očnih bolesti. To neminovno vodi unapređenju kvalitete života pojedinca, kao i kvalitete života cijele društvene zajednice. Ako ovladamo znanjem, bit ćemo sposobni na vrijeme prepoznati rizične činitelje pojedinih bolesti ili grešaka oka te maksimalno umanjiti njihovo nepovoljno djelovanje.

LITERATURA

1. Dugački, V. (2005.). *Prva brvatska tvornica medicinskih instrumenata Jakoba Hlavke*, Medicus, 14 (2): str. 347-350.
2. Katalog izložbe *Documenta ophtalmologica ...priče iz očne ordinacije* (2011.) Zagreb: Tifološki muzej.
3. Mairesse, F. (2010.). *Collection strategies Now! Encouraging Collections Mobility - A Way Forward for Museums in Europe*. Helsinki: Finnish National Gallery.
4. Maroević, I. (1983.). *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
5. Matassa, F. (2010.). *Active collections re-visiting our collection for more and better use. Encouraging Collections Mobility - A Way Forward for Museums in Europe*. Helsinki: Finnish National Gallery.
6. Medicinska enciklopedija Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda (1970.). Zagreb: JLZ, sv. 5., 1970.
7. Vujić, Ž. (2002.). *Kvaliteta i politika sabiranja*. Informatica Museologica, 33 (3-4): 135-137.

Primljeno: 29. siječnja 2013.

THE OPHTHALMOLOGICAL COLLECTION OF THE TYPHLOLOGY MUSEUM FROM ACQUISITION TO PRESENTATION

The exhibition *Documenta Ophthalmologica – Stories from the Ophthalmological Surgery* was opened in the Typhology Museum in Zagreb. It was the outcome of a several-year-long project for the collection of and research into the objects of the ophthalmological collection and work carried out by curator and restorer on their preservation, protection and ultimately presentation.

Since this is a new collection of the museum, and also a unique unit of very specialised objects from this area of science, our wish was to present to the public this valuable segment of Croatian, and indeed of world, medicine in this exhibition. It endeavoured, through informing and educating children, young adults and parents, to sensitise the community to the problems related to eye conditions, develop a sense of responsibility and exchange experience and contribute to the development of awareness about the prevention of eye diseases.

This inevitably leads to an enhancement of the quality of life of individuals, and the quality of life of the community as a whole. If we are equipped with knowledge, we shall be capable of promptly recognising risk factors for given eye defects or complaints and reduce to the maximum their adverse effects.